

matika lexikonja nemcsak matematikát tanulóknak és azt tanítóknak lehet hasznos kézikönyve, de azon szülőknak is, akik gyermekük segítségére sietnek a matematika tananyag megértésében és elsajátításában. Biztosak lehetünk abban, hogy a fent említett apró hiányosságokon messze túlmutatnak a mű előnyei, s méltó helye lehet minden a matematika iránt érdeklődő ember könyvespolcán.

Összességében tehát Varga Tamás munkája minden érdeklődő számára a legalkalmasabb matematikai lexikon, amely mind formai, mind tartalmi szempontból igényesen, részletesen és újszerűen tárgyalja a matematika szakkifejezéseit.

Varga Tamás (2001): *Matematika lexikon matematika-tanulóknak, szülőknak, matematikát tanulóknak*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Czékmán Orsolya

*Hódmezővásárhely, Németh László
Gimnázium és Általános Iskola – Pannon Egyetem, BTK*

Egy televíziós, filmes szakmai szótár

A 'Critical Dictionary of Film and Television' – ahogy a címe is mutatja – elméleti-szakmai szótár a televíziós, filmes szakemberek számára. Ugyanakkor a televízióra és a filmre nem a különböző tudományok felől tekint, hanem magának a televíziózásnak és a filmnek a perspektívájából használja fel e tudományok eredményeit.

A televíziózás mint szakma Magyarországon 1997-től az országos földi sugárzású kereskedelmi televíziók megjelenésével kezdett el tudatosan fejlődni. Ez nem azt jelenti, hogy korábban nem voltak hazánkban ennek a területnek saját terminusai, és ne lett volna egy olyan lexikonja, amelynek ismeretében a televízióban tevékenykedők közös nyelven tudtak volna beszélni, de azt igen, hogy egyfajta széttöredezettség jellemezte ezt az időszakot. Például a vágók, a rendezők vagy az operatőrök használtak egymás között olyan szavakat, kifejezéseket, amelyeket „mesterüktől” tanultak, vagy éppen „külföldi tanulmányútjaikon” sajátítottak el. Ettől egyfajta bezártság volt jellemző a televíziózásra: szűk kör volt birtokában a szakmai nyelvnek. Sok fogalmat viszont egyáltalán nem ismertek, hiszen nem volt meg az a fajta nemzetközi átjárhatóság, amelynek révén folyamatosan újabb és újabb szakkifejezéssel bővíthetett volna a szakmai szókincsük. A rendszerváltás jelentett egyfajta áttörést, amikor Magyarország is a nemzetközi médiabefektetések helyszínévé válhatott. A televíziós reklám-, marketing-, értékesítési szakemberek teljesen új, mindaddig nálunk kevésbé ismert fogalmi terminológiát kezdtek el használni. Gyakorlatilag a hazai televíziós szakmában ez volt az a hiányzó fogalmi háló, amely össze tudta fogni az egyes szakterületek terminológiáját. Mintegy a televíziózást egészében átfogó értelmezési keretet teremtett, képes volt felszámolni a széttöredezettséget.

Ebben jelentős szerepe van a „programing” megjelenésének – ami a televíziós programszerkezet „tudományát” jelenti. A kereskedelmi televíziózás megjelenésével elkezdődött egyfajta struktúrában való gondolkodás. A programing feladata olyan hatékony struktúra felállítása, amely minden elemében (a reklámtól a műsorgyártáson át a marketingig) arra törekszik, hogy hatékony, a nézők számára vonzó, átlátható, a hirdető és a csatornák számára pedig jövedelmező legyen. 1997-ben jelent meg gyakorlatban ez a szakterület, és kezdte meg önálló életét Magyarországon. A média és a televíziós szakma kutatási preferenciái, szokásai viszont máig késleltetően hatnak arra, hogy valóban szak-

maként tekinthessünk a televízióra. Mindenekelőtt a szociológia, az antropológia szakemberei kezdték vizsgálni a televíziózást, és leginkább annak tartalmi vetületére, a nézőkre gyakorolt hatására összpontosítottak. Viszont a legtöbb kutatás még most is figyelmen kívül hagyja azt a struktúrát, amelyet a televíziók tudatosan, számos szakmai megfontolás alapján, több saját kutatást végezve állítanak fel.

Az elemzett szótár a televízióra mint önálló szakmára tekint, de felhasználja számos társtudomány megállapítását is. A műsorgyártásban, marketingben vagy a műsorpolitikában alkalmazott fogalmak ugyanúgy megtalálhatóak benne, mint például olyan neves kutatók munkásságáról közölt összefoglalók, akik, bár más tudományterületről közelítve, de hozzájárultak a televíziózáshoz kapcsolódó elméleti vagy gyakorlati tudás kialakulásához. A televízió mellett a film tudománya kap a szótárban kitüntetett szerepet. A két terület kapcsolata az Egyesült Államokban nem meglepő, Magyarországon azonban talán sokan hitetlenkedve fogadják. A két audiovizuális műfaj a tengerentúlon karöltve fejlődött, a film számos gyártási tapasztalatot adott át a televízió számára. Közös szótárban való társításuk is mutatja, hogy a televíziós szakma inkább közelít a film gyakorlati és elméleti világához, mintsem más tudományterületek fogalmi hálójához.

Magyarországon a televíziós szakma szóincse nagyon rövid idő alatt rengeteg új szakkifejezéssel gyarapodott. Ezeknek a fogalmaknak a rugalmas kezeléséhez is segítséget nyújthat a szótár. Ami azonban az erőssége, az a gyengesége is egyben. Kevés a konkrét megfogalmazás, gyakran sok az óvatkoskodó megközelítés, így aki valóban csak arra használná, hogy egy-egy fogalom jelentéséről rövid idő alatt tájékozódjon, annak nincs könnyű dolga.

Lemmáinak rendezésénél a szótár a betűrendes tájékozódást helyezi előtérbe. Az egyes szócikkek betűrendben követik egymást. A betűváltás mindig új oldalon kezdődik. A tájékozódás egyszerű, amit elősegít az is, hogy minden oldal fejlécében feketén kiemelve megtaláljuk azt is, milyen új címszóval kezdődik az adott oldal. A fekete kiemelés és a betűméret is domináns még a lemmák rendezésénél. Új szócikk nagyobb betűmérettel kezdődik, illetve az adott kifejezés, fogalom feketével vastagított kiemelésével. Látható, hogy nem takarékoskodtak a hellyel, egy oldalon általában három-négy, de sokszor mindössze két szócikk található (fontosabb cikkeknél azonban több oldalt is elfoglalhat a magyarázat). Így egy viszonylag egyszerű rendezési elv valóban könnyű eligazodást nyújt. Fontosak az úgynevezett köztes címek is, amik tovább tagolják az adott szócikket. Ugyanúgy fekete kiemeléssel, de nem nagyobb betűmérettel foglalnak helyet az adott szócikken belül. Ha egyes kifejezések, fogalmak rokoníthatóak, akkor az adott szócikk végén ezt utalás jelzi. Néhány címszót érdemes kiemelni például: audience, chat/talk show, cable and satellite, effects, infotainment/infomercials, marketing and promotion, prime time, virtual reality.

A szótár egyes szócikkei mini tanulmányokként is értelmezhetőek. Hivatkozások találhatóak a szövegtörzsben, a szócikkek végén pedig megtaláljuk a hivatkozott irodalmat, il-

A 'Critical Dictionary of Film and Television Theory' egy modern számítógépes adatbázis képzetét szándékozik kelteni a címlapjával. Mintha egy számítógép monitorán megjelenő gyorskeresés eredményét látnánk, úgy adja eléink a címlap azokat a feltüntetett szavakat, amelyekkel a szótár már a címlapon is leírja önmagát. Ugyanakkor valóban olyanfajta hypertextualitás valósul meg a szótáron belül, amely az olvasónak nem okoz csalódást. Az egyes szócikkek szerzőiről egy-két mondatos ismertetőt olvashatunk, és az alkalmazott rövidítések magyarázata is megtalálható. A szótár külön erénye a végén található index, ahol minden fogalom, kifejezés mellett feltüntetjük, hogy melyik oldalon fordul még elő, akár más szócikkbe is beágyazódva. Így a megastruktúra is könnyen kezelhető.

letve az egyes szövegek szerzői a témához kapcsolódó további olvasmányokat is ajánlanak. Ez abból a szempontból mindenképpen üdvözlendő megoldás, hogy a szótár teljesen „átjárhatóvá” válik, pontosan tudjuk, hogy az egyes szócikkek milyen elméleti irányvonalak mentén születtek. Ez olyan kutatóknak, akik behatóbban is szeretnének tanulmányozni egy-egy kérdéskört, mindenképpen hasznos. Különösen a nem angolszász nyelvetterületen, hiszen így viszonylag könnyen tudnak találni idegen nyelvű (meghatározó jelentőségű) műveket. A szótár szempontjából viszont meglehetősen érdekes és szokatlan kezdeményezéssel van dolgunk, ugyanis ez a sajátosság eleve elhatárolja a művet az értelmező jellegű szótáraktól, de az enciklopédiáktól is idegen. Az egyes szócikkek nem is bizonyos kifejezések eredetéről kívánnak szólni, és nem is csak azok jelentéséről, használati területéről. Inkább egyfajta történetiség jellemző a szótárra, megvizsgálja, hogy a bizonyos szakkifejezések miképp fejlődtek az idő folyamán, milyen változásokon estek át – mindezt pedig jelentős kutatási eredményekre támaszkodva teszi. Valószínűleg nem is lett volna lehetséges egy értelmező jellegű szótár készítése, ha az a televízióról, filmről valóban globális, átfogó szinten kíván szólni. Két nagyon dinamikusan változó szakmáról van szó, időről-időre új elméletek születnek, régiek tűnnek el, majd élednek ismét újra, válnak gyakorlati jelentőségűvé. Ha egy olyan szótár készítésére vállalkozunk, amely standard állapotot akar rögzíteni, akkor az eleve kudarcra lenne ítélve, megállapításainak nagy része éveken belül teljesen használhatatlanná válna. Ezért a szótár készítőinek kezdeményezése mindenképpen egyedi és elismerésre méltó.

Kérdéses azonban, hogy vajon magyarországi viszonylatban a megállapításai milyen mértékben relevánsak. Az egyes fogalmak, kifejezések bemutatásánál ugyanis mindenekelőtt az Egyesült Államok szolgált viszonyítási alapul. Tehát az a fajta történetiség, amelyet több helyen megfigyelhetünk, leginkább az Egyesült Államokban kialakult televíziós, filmes kultúrából táplálkozik. Különösen igaz ez a televíziós műfajok esetében. Például a „Show” mint televízió produkció sokkal mélyebben gyökerezik a televíziózásban az USA-ban, mint Magyarországon. Ugyanakkor mindenekelőtt a formai elemeikben nagyfokú hasonlóságot is mutatnak. Ebből a szempontból számos televíziós kutatás vagy pusztán elmélyültebb szakmai gondolkodás perspektívájában is számos kihívást jelenthet a szótár.

Egy szakma szakmaisága, presztízse gyakran abban mérettetik meg, hogy elő tud-e állni egy önálló szótárral, egy olyan szótárral, amelyben az összes olyan lényeges fogalom, kifejezés benne van, amelynek ismerete szükséges lehet ahhoz, hogy az adott szakmában sikeresen lehessen tevékenykedni. A televíziózás, a film az elmúlt évtizedek alatt globálisan és egyes országokra lebontva lokálisan is rengeteg tapasztalatot halmozott fel. Folyamatosan érződik, hogy kialakulóban van egy olyan szakmai nyelv, amelyet naponta használnak a televíziósok és a filmesek is. Ugyanakkor nagyon keveset tudunk ezekről a fogalmakról, történetükről, pedig ismeretük segíthetne, hogy valóban küldetésüknek megfelelően kerüljenek bele a hazai szakmai nyelvbe is ezek elnevezései. Ehhez kitűnő támpontul szolgál az elemzett szótár, amely számos, modern irányvonalat kínál fel a televízióról, filmről való gondolkodáshoz. Külön érdeme, hogy ugyanakkor nem definíciókban gondolkodik, ezáltal pedig a hazai szakembereket is arra inspirálhatja, hogy az adott fogalmakat ne statikus magyarázatok alapján gondolják el.

Magyarországon a televíziós szakma szókincse nagyon rövid idő alatt rengeteg új szakkifejezéssel gyarapodott. Ezeknek a fogalmaknak a rugalmas kezeléséhez is segítséget nyújthat a szótár. Ami azonban az erőssége, az a gyengesége is egyben. Kevés a konkrét megfogalmazás, gyakran sok az óvatoskodó megközelítés, így aki valóban csak arra használná, hogy egy-egy fogalom jelentéséről rövid idő alatt tájékozódjon, annak nincs könnyű dolga.